

Ocenianie kształtujące polega na pozyskiwaniu przez nauczyciela i ucznia w trakcie nauczania informacji, które pozwolą rozpoznać, jak przebiega proces uczenia się, aby:

- nauczyciel modyfikował dalsze nauczanie,
- uczeń otrzymywał informację zwrotną pomagającą mu się uczyć.

Liczne badania i raporty dowodzą, że ocenianie kształtujące (OK) jest bardzo efektywnym sposobem podnoszenia osiągnięć uczniów. John Hattie w swoich meta badaniach (Visible Learning) stawia ocenianie kształtujące na czele najkorzystniejszych interwencji w nauczaniu. Przedstawiamy dwa podejścia do oceniania kształtującego. Jedno od strony technik i sposobów zastosowania OK – Elementy oceniania kształtującego i drugie od strony idei – po co stosujemy ocenianie kształtujące – Strategie oceniania kształtującego.

Elementy oceniania kształtującego

Nauczyciel, który stosuje ocenianie kształtujące:

Określa cele lekcji i formułuje je w języku zrozumiałym dla ucznia

Nauczyciel przed przystąpieniem do planowania lekcji zastanawia się, jakie cele chce zrealizować z uczniami podczas lekcji. Określa też, co chce, aby uczniowie osiągnęli. Często cel, który stawia sobie nauczyciel, może być dla ucznia niejasny. Dlatego nauczyciel musi go tak sformułować, aby stał się on zrozumiały dla każdego ucznia. Pod koniec lekcji wraz z uczniami nauczyciel sprawdza, czy cel został osiągnięty.

Ustala wraz z uczniami kryteria oceniania, czyli to, co będzie brał pod uwagę przy ocenie pracy ucznia

Uczeń musi wiedzieć, co dokładnie będzie podlegało ocenie. Nauczyciel sam lub wraz z uczniami ustala kryteria oceniania - co będzie brane pod uwagę przy ocenianiu (NaCoBeZu).

Czyli, co będzie dowodem na to, że cele zostały osiągnięte.

Kryteria pomagają uczniom przygotować się do sprawdzianu oraz wykonać pracę tak, aby postawiony przez nauczyciela cel został zrealizowany. Nauczyciel konsekwentnie ocenia tylko to, co wcześniej zapowiedział.

Stosuje efektywną informację zwrotną

Nauczyciel zamiast stawiać ocenę sumującą przekazuje uczniowi komentarz do jego pracy. Dobra informacja zwrotna jest sztuką, ale zawsze powinna zawierać cztery elementy:

- wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy ucznia,
- odnotowanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ze strony ucznia,
- wskazówki, w jaki sposób uczeń powinien poprawić tę konkretną pracę,
- wskazówki, w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej.

Informacja zwrotna musi być ściśle związana z kryteriami oceniania określonymi przed wykonaniem zadania (NaCoBeZu– czyli „na co będę zwracać uwagę” – to nic innego, jak dokładnie

i w języku ucznia sformułowane kryteria oceny, prezentowane uczniom przez nauczyciela przed wykonaniem zadania, na początku lekcji.).

Rozróżnia funkcje oceny sumującej i kształtującej

Ocena sumująca ma znaczenie przy podsumowaniu wiedzy nabytej przez ucznia i zwykle ogranicza się do stopnia. Ocena kształtująca służy uczniowi do tego, aby uświadomił sobie, co zrobił dobrze, co źle i jak może poprawić swoją pracę. Towarzyszy ona i pomaga uczniowi w trakcie procesu uczenia się. W ocenianiu kształtującym rozdzielamy ocenę sumującą od kształtującej, uczeń otrzymuje mniej ocen (stopni), a częściej informację zwrotną od nauczyciela czy kolegi.

Buduje atmosferę uczenia się, pracując z uczniami i rodzicami

Warto poświęcić czas na dyskusję o tym, jak uczniowie się uczą i co pomaga im się uczyć. Atmosfera sprzyjająca uczeniu się przejawia się większym poczuciem własnej wartości uczniów, zaangażowaniem w proces uczenia się, samodzielnością, umiejętnością współpracy oraz świadomym i odpowiedzialnym uczeniem się. Rodzice są partnerami i pomocnikami nauczyciela w nauczaniu swoich dzieci.

Potrafi formułować pytania kluczowe

Pytania kluczowe to pytania, które skłaniają uczniów do myślenia. Takie pytania ukazują uczniom szerszy kontekst omawianego zagadnienia, zachęcają do poszukiwania odpowiedzi i silniej angażują w naukę.

Potrafi zadawać pytania angażujące ucznia w lekcję

Zadawanie pytań w ocenianiu kształtującym polega na włączaniu wszystkich uczniów w myślenie nad rozwiązywaniem problemu postawionego przez nauczyciela. Ma temu służyć m.in.:

- wydłużenie czasu oczekiwania na odpowiedź ucznia,
- kierowanie przez nauczyciela pytania do wszystkich uczniów, a nie tylko do zgłaszających się,
- poszukiwanie w parach odpowiedzi na pytania nauczyciela,
- niekaranie za błędne odpowiedzi,
- Zadawanie uczniom pytań „otwartych”.

Wprowadza samoocenę i ocenę koleżeńską

Uczniowie – na podstawie podanych kryteriów oceniania – wzajemnie recenzują swoje prace, dają sobie wzajemnie wskazówki, jak je poprawić. Ma to dwojaki sens: z jednej strony

dobrze rozumieją kolegę, którego pracę sprawdzają, gdyż przed chwilą wykonywali to samo zadanie, a z drugiej – uczą się od swojego kolegi: ustalania kryteriów oceniania (co oceniam?) i umiejętności dawania informacji zwrotnej (jak to komunikuję?)

Jeśli uczeń sam potrafi ocenić, ile się nauczył i co jeszcze musi zrobić, aby osiągnąć wyznaczony cel, to pomaga mu to w procesie uczenia się i czyni z niego aktywnego i odpowiedzialnego uczestnika tego procesu.

Strategie oceniania kształtującego

O ocenianiu kształtującym można mówić na różne sposoby. W 2002 roku, gdy idea OK dotarła do Polski, przedstawialiśmy ją jako zbiór tzw. elementów pracy nauczyciela, które znacząco poprawiają zarówno nauczanie, jak i samo uczenie się uczniów. Od tego czasu zmienił się sposób podejścia do OK. Wzoruując się na programie „Keeping Learning on Track”, opracowanym przez zespół amerykańskiego Educational Testing Service, zaczęliśmy mówić o pięciu strategiach dobrego nauczania i uczenia się. Strategie te określają cel stosowania oceniania kształtującego, czyli **po co to robimy**. Zaś elementy OK stanowią część zbioru metod, **w jaki sposób to robimy**.

Pięć strategii oceniania kształtującego

I. Określanie i wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu.

Uczniowie mają prawo wiedzieć, do czego dąży nauczyciel, jakie cele stawia uczniom i sobie. Wiedza ta jest im niezbędna do prawidłowego przebiegu procesu uczenia się i zwiększa ich szanse na osiągnięcie sukcesu w nauce. Znajomość celu zwiększa motywację uczniów do nauki i odpowiedzialność za nią. Mamy też zysk po stronie nauczyciela, który, planując lekcję, zastanawia się – po co uczy danego tematu i jak to może się przydać uczniom, dzięki czemu lekcja jest efektywniejsza. Cele powinny być podane tak, by uczeń je zrozumiał, a pod koniec tematu należy sprawdzić z uczniami, na ile założone cele udało się osiągnąć. Tak w dużym skrócie można opisać element OK zwany celami lekcji.

Częścią tej strategii OK jest również ustalanie i podawanie uczniom informacji, co będzie podlegało ocenie (element OK zwany NaCoBeZu – na co będziemy zwracać uwagę). Informacja ta powinna być bardzo konkretna, tak aby uczeń sam mógł ocenić, czy opanował

dany materiał w wystarczającym stopniu. Każda lekcja i każdy sprawdzian powinny być poprzedzone podaniem uczniom kryteriów sukcesu.

Jeśli nauczycielowi uda się wprowadzić pierwszą strategię OK do swojej pracy, uczniowie powinni potrafić odpowiedzieć na dwa pytania:

1. Jaki jest cel uczenia się danego tematu? Po co się tego uczyć?
2. Czego wymaga ode mnie nauczyciel? Co powinienem umieć, abym był dobrze oceniony?

Dzięki pierwszej strategii uczeń wie czego i po co będzie się uczył.

II. Organizowanie w klasie dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informacje, czy i jak uczniowie się uczą.

Nauczyciel, który stosuje drugą strategię OK, wie, na jakim etapie nauki są jego uczniowie i do tej wiedzy dostosowuje swoje nauczanie. Prowadzi z uczniami dialog na temat tego, co już zrozumieli, a na co należy poświęcić więcej czasu. Procesowi nauczania towarzyszy ciągły monitoring postępów uczniów. Nauczyciel rozpatruje „strefę najbliższego rozwoju” ucznia i pomaga mu ustalić, jaki powinien być jego następny krok w procesie uczenia się. Ważne jest umiejętne zadawanie pytań (element OK – techniki zadawania pytań), które stymulują myślenie, angażują uczniów w naukę, zachęcają do poszukiwania odpowiedzi. Proces nauczania powinien być oparty o pytania, do odpowiedzi na które uczniowie dochodzą samodzielnie.

Lekcja, na której stosowana jest druga strategia OK, różni się od tradycyjnej lekcji tym, że nie jest monologiem czy wykładem nauczyciela. Jest dialogiem pomiędzy nauczycielem a uczniami.

Sz szczególnie polecaną praktyką nauczycielską jest zadawanie zadań mających na celu odświeżenie wiedzy i odwołanie do informacji, które uczniowie już mają. Są to pytania o porównywanie, znajdowanie różnic i podobieństw, a także tworzenie map myślowych, aby powiązać różne koncepcje.

W ocenianiu kształtującym nauczyciel stale kontroluje stan wiedzy i umiejętności swoich uczniów i „nie przechodzi z materiałem dalej”, jeśli jego uczniowie jeszcze nie są na to gotowi.

III. Udzielanie uczniom takiej informacji zwrotnej, która przyczyni się do ich widocznych postępów.

Uczniowie potrzebują informacji o swojej pracy i osiągnięciach. Stopień, który nauczyciel wystawia uczniowi (podsumowujący jego pracę) nie jest jednak informacją użyteczną. Ocena pracy ucznia, aby mogła być przez niego wykorzystana w procesie uczenia się, powinna mieć formę wyczerpującego komentarza – informacji zwrotnej. Informacja taka zawiera odpowiedzi na cztery pytania:

- Co uczeń zrobił dobrze?
- Co należy poprawić?
- Jak należy to poprawić?
- Jak uczeń ma się dalej rozwijać?

Informacja zwrotna powinna odnosić się do wcześniej ustalonych kryteriów sukcesu, o których mówi pierwsza strategia OK. Bardzo ważne jest, aby uczniowie wiedzieli, co będzie podlegało ocenie oraz by nauczyciel przestrzegał tych ustaleń.

Nauczyciel stosujący trzecią strategię OK zapowiada uczniom, które z ich prac będą oceniane oceną sumującą – stopniem, a które w postaci informacji zwrotnej. Kieruje się zasadą, że w czasie procesu uczenia się uczeń jest oceniany poprzez informację zwrotną, a dopiero na końcu tego procesu – stopniem. Zapowiedziana forma oceniania jest przez nauczyciela konsekwentnie przestrzegana, co daje uczniom poczucie bezpieczeństwa i przekonanie o współpracy z nauczycielem w ich procesie uczenia się.

IV. Umożliwianie uczniom, by korzystali wzajemnie ze swojej wiedzy i umiejętności.

Strategia ta wyrasta z przekonania, że proces nauczania jest procesem społecznym.

Człowiek najlepiej uczy się w grupie. Świadomy tego faktu nauczyciel tak organizuje proces uczenia się, aby uczniowie pracowali w parach lub w zespołach. Dzięki pracy grupowej uczniowie uczą się od siebie nawzajem, a przede wszystkim uczą się współpracy, tak potrzebnej w dorosłym życiu. Nauczyciel wykorzystujący czwartą strategię OK daje uczniom czas na dyskusje i ustalanie odpowiedzi z koleżanką czy kolegą. Rozmowa pomiędzy uczniami na temat tego, czego się uczą, wiąże zdobywaną wiedzę z tym, co już uczniowie wiedzą i potrafią, pomagając im lepiej zrozumieć nowe zagadnienie.

Narzędziem pomocnym w czwartej strategii jest element OK – ocena koleżeńska. Uczniowie na podstawie poznanych wcześniej kryteriów przekazują sobie informację zwrotną o wykonanej pracy.

V. Wspomaganie uczniów, by stali się autorami procesu swojego uczenia się.

Z psychologii poznawczej i z teorii konstruktywizmu wynika jasno, że to uczeń się uczy, a nie nauczyciel „wlewa mu wiedzę na głowy”. Jeśli uczeń nie będzie zmotywowany do nauki, to mimo dużych wysiłków nauczyciela, nie opanuje nowej wiedzy i umiejętności. Motywacja do nauki jest jednym z największych problemów dzisiejszej szkoły. Nie uda się jej poprawić, jeśli uczniowie nie będą brać odpowiedzialności za swoją naukę. Aby uczeń stał się autorem i podmiotem procesu swojego uczenia się, trzeba go do tego przygotowywać. Ważne jest wzmacnianie w uczniach poczucia własnej wartości oraz budowanie emocjonalnego zainteresowania nauczonym przedmiotem.

To nauczyciel rozwija w uczniach poczucie ich wartości, wierząc w ich możliwości uczenia się. To również nauczyciel może zachęcać uczniów do podejmowania wyzwań i stwarzać im takie warunki nauki, aby mogli bezpiecznie ryzykować. Dzięki trzeciej strategii OK uczeń, który jest świadom swoich możliwości, łatwiej podejmie wyzwanie i bardziej świadomie będzie się uczył.

Aby zachęcić uczniów do nauki, nauczyciel może zastosować pytanie kluczowe (element OK), które zachęca uczniów do poszukiwania odpowiedzi i angażują ich w naukę. Pomocą w czwartej strategii OK jest powiązanie tematu z rzeczywistością, w której żyją uczniowie, czyli odejście od wiedzy abstrakcyjnej ku jej zastosowaniom praktycznym.

Do współpracy przy realizacji tej strategii warto zaprosić rodziców, zachęcając ich, aby nie pytali dzieci, jaki stopień otrzymały, ale czego się nauczyły. Rozmawiając o tym z dzieckiem, rodzice pomagają mu wziąć odpowiedzialność za jego proces uczenia się.

Na przyjęcie na siebie odpowiedzialności bardzo dobrze wpływa też trudna umiejętność samooceny (element OK).

Wszystkie wymienione strategie oceniania kształtującego są ze sobą powiązane i trudno je rozpatrywać osobno. Uzupełniają się i stanowią bardzo dobre drogowskazy do skutecznego nauczania i uczenia się.

Danuta Sterna i Jacek Strzemieczny

Organizacja procesów edukacyjnych [Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy, red. Grzegorz Mazurkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego